

„Omul de știință este un filozof sărac.” – Einstein

Idealismul este o orientare fundamentală în filozofie care se opune materialismului prin soluția pe care o dă raportul între spirit și materie sub aspectul primordialității. Idealiștii consideră astfel ca fiind primordial spiritul, materia fiind factorul secund dependent de spirit. De fapt „întreg universul este un cuptor în care materia devine energie, adică se îndreaptă spre o lume spiritualizată. Transformarea materiei în lumină este proorocia fundamentală a viitorului, iar Biblia o spune clar în Facere și în Apocalipsă” – ne aduce la cunoștință Pr. I. V. Istrati, în lucrarea sa „Particula lui Dumnezeu și teoria unificată a universului”.

Pentru idealiști tot ce există se datorește spiritului. Lumea noastră este o lume a oamenilor idealiști și a altora – pragmatici. Întrebarea ar fi: Care duce la succes, idealismul sau pragmatismul? Cred că echilibrul este necesar, alcătuit din cele două categorii. Idealiștii au nevoie de oamenii pragmatici care să-i trezească din visele lor îndelungate sau nejustificate, după cum și pragmaticii au nevoie de idealiști pentru a le înfrumuseța viața, și a-i feri de ignorarea moralei. Sau, putem spune că ideal ar fi ca fiecare dintre noi să aibă echilibrul său interior, între raționalitate și idee.

Visele împlânzesc realitatea, chiar dacă uneori nu o pot schimba. „Împlânzește-mă!”, îl ruga vulpea pe copil, în frumoasa poveste a lui Antoine de Saint Exupéry – „Micul Prinț”.

A visa cu ochii deschiși și a munci enorm pentru acel vis, a te instrui continuu, a-ți folosi energia pentru materializarea visului, este un proces ideal. Așa au fost denumiți acei visători, sufletiști – idealiști!

Prin integrarea socială a indivizilor într-o colectivitate, se întâmplă ca de multe ori să fie respinse elitele idealiste și să fie încurajată mediocritatea. Marxismul dorea chiar egalarea oamenilor, eliminarea elitelor. Omul nou dorit de comuniști era omul fără idealuri proprii, doar cu cele colective, de turmă... Cu regret constat că un vânt al încercatului comunism mai adie peste multe părți ale pământului.

În dicționarul de teologic ortodoxă, sufletul este substanța care face omul ființă liberă, personală

și nemuritoare. „Și la ce i-ar folosi unui om să câștige întreaga lume, dacă și-ar pierde sufletul?” (Matei 16, 26). În afară de faptul că se referă la avuțiile materiale ale omului comparativ cu cele sufletești, întreb: nu poate fi interpretată ca o comparație între rațiune și sentiment, între cuceririle științei și neglijarea problemelor sufletești?

Émile Boutroux a fost un eminent filozof francez al științei și religiei și un istoric al filozofiei, reprezentantul filosofiei antiraționaliste franceze dintre cele două războaie mondiale. A fost un ferm oponent al materialismului în știință, un filozof idealist care a reconciliat știința și religia prin limitarea gamei aplicării legilor fizice și chimice. A apărut ideea compatibilității Religiei cu știința, în vremea când interesul pentru știință și puterea științei creșteau simțitor. Filozofia lui Boutroux este înainte de toate, o critică a științei. A admis aplicabilitatea legilor materialiste la lumea macroscopică, dar nu și la lumea micro-fizică care poate include un real tărâm al determinismului dincolo de cele mai bune experimente și observații în știință. S-a constatat că opera sa este umbră de cea a lui Henri Bergson, despre care voi scrie altădată.

Émile Boutroux s-a născut la 1845, lângă Paris, dintr-o familie de mici funcționari. Formațiunea sa intelectuală a fost cea pe care o aveau marii universitari francezi. Logicianul, filozoful francez idealist Jules Lachelier i-a fost profesor și, de fapt cel care a influențat întreaga filozofie franceză din acea perioadă. Boutroux și-a completat studiile în Germania, luând contact semnificativ cu filozofia clasică germană. A adoptat o metodă istorică proprie, așa cum apare ea în studiile frumoase de mai târziu asupra lui Kant, Leibniz, Jakob B

hume, Descartes. A făcut traduceri utile pentru învățământul filozofiei din Franța, și s-a ocupat intens de filozofia Grecilor. În Franța, după războiul de la 1870, a fost profesor de liceu și apoi, universitar la Caen și Montpellier. Între timp și-a trecut doctoratul cu teza sa celebră „De la contingence des lois de la nature”.

A fost chemat conferențiar la Școala normală superioară din Paris, apoi profesor la Sorbona. Academia Franceză l-a ales printre membrii săi. A fost ales și membru al mai multor universități și academii străine, astfel devenind una din figurile superioare ale învățământului țării sale și rămânând una din marile figuri ale filozofiei de la începutul secolului XX. Dar, figura sa cea mai frumoasă a fost cea morală, care s-a impus atât în congresele internaționale de filozofie, cât și în problemele legate de destinul politic și intelectual al Franței, în timpul ultimului război mondial. A murit, după victoria Franței, în 1921.

Cu Jules Lachelier și cu Émile Boutroux filozofia franceză s-a eliberat de pozitivism.

Și fiindcă am amintit de J. B

hme (1575-1624), filozof panteist german de profesiune cizmar, să amintim că acesta identifica pe Dumnezeu cu natura, Petre Țuțea spunând că „sub un înveliș mistic, fantastic, filozofia sa cuprinde intuiția contradicției ca izvor al dezvoltării”. Într-un Dicționar, germanul H. Schmidt explică „filozofia cizmarului și filozofului din Goerlitz”: „Dintr-o primă origine – eterna Unitate, liniște fără existență, liniște continuă și nimic nu este; se naște dintr-o voință la ceva divinitate, apoi în Dumnezeu e veșnica Natură, după aceea lumea din Dumnezeu, după aceasta ca ultimă creație, lumea pământească. În toate există în mod egal și binele și răul. Fără venin și răutate n-at fi nici o viață și nici o mobilitate. Fără contralovitură nu e mișcare. Toate lucrurile sunt un da și un nu. Nu-ul este opus lui da sau adevărului, și astfel adevărul este un contrar”.

Interesant, zic, dar important este dimensiunea acestui „nu”, fiindcă lăsat în voie, poate fi distrugătorul lui „da” – al binelui. De altfel, Petre Țuțea afirmă că interpretarea sintagmei creștine da și nu este alta, „Spiritul dialectic, critic sau convențional situează căutătorul care, când nu rătăcește, se mișcă comod și util însă neveridic”. Cu alte cuvinte, „alternativa nu funcționează în creștinism, fiind străină spiritului său”.

Émile Boutroux, în lucrarea sa „De la contingence des lois de la nature” (1824) – la origine teză de doctorat în filosofie – critică știința într-un fel dialectic, filozofic. Ca urmare a criticii, știința trebuie să-și piardă pretenția de a domina o înțelegere filozofică a lucrurilor și ea trebuie să lase loc filozofiei metafizice, pentru ideea de libertate și de creație în structura însăși a lumii, pentru morală, pentru religie. Examinează mai întâi ideea de existență, aceasta nefiind absolut necesară. Pentru ca posibilul să devină ceva, să capete o existență, el are nevoie de o determinare. Experiența îți arată numai că ceva există, dar nu și că trebuie să existe. Existența apare când contingenta (relația între fenomene, evenimente) este urmărită în zone tot mai concrete, în zonele existenței pe care o constatăm în experiență, fiindcă există ceva: lumea materiei, a vieții, a conștiinței. Legăturile necesare sunt exprimate de legea cauzalității; orice efect are o cauză care îl determină în mod necesar. Experiența ne arată însă că există legături de fapt, necesare, regulate între fenomene și că, fenomenele depind unele de altele. Înlănțuirea cauzală a tuturor fenomenelor lumii are la bază ideea legăturii necesare între ele. În știință, arată Boutroux, cauzele și efectele se disting greu, de aceea există aproximările. Afirmă chiar că „legile științei sunt invenții ale spiritului nostru; măsurătorile științei nu sunt niciodată exacte”.

Abordează problema contingenței în antiteză cu necesitatea și face o critică strânsă a ideii de necesitate. Esențială este contingenta, existența nu este necesitate, iar libertatea nu este

negarea necesității. În filosofia franceză a contingenței, de la Boutroux la Bergson, contingența este identificată cu nouitatea.

Lumea este permanentă, dar este și varietate, creație nouă. Ce valoare are atunci știința? Nu este adevăr în afirmația că legile comandă fenomenele, ele doar presupun fenomenele. Legile științifice arată raporturi generale, dar ele lasă nedeterminate lucrurile asupra cărora se aplică: „În fond, legile științei sunt numai invenții ale spiritului nostru. Există necesitate, dar și o libertate în structura însăși a lumii”. Ideea îndrăzneță a lui Boutroux este că lucrurile nu sunt stabile în constituția lor. În fiecare zonă a experienței ele pot varia. Și această variație permite grefarea pe un ordin inferior de fenomene a unui ordin relativ superior. Înseamnă aceasta că nu există o ordine fixă a lumii? Această ordine există, dar ea nu este ordinea unui mecanism – așa cum îl vede știința, ci este, poate, o ordine mai adâncă, a creației însăși din natură, a tendinței ei către creații superioare, o atracție către superior, o finalitate a lumii.

Lumea în sine este mai adâncă în ordinea ei finală care implică și libertatea și creația în lucruri. Boutroux vorbește de o rațiune mai adâncă decât rațiunea științifică. În morală, în religie el găsește o raționalitate proprie, care completează pe cea a științei.

Boutroux distinge mai multe lumi în univers, consideră lumea ca niște etaje suprapuse unele altora. Sunt deasupra lumii necesități pure, a cantității fără calitate, care este identică neantului, lumea cauzelor, lumea noțiunilor, lumea matematică, lumea fizică, lumea vieții și lumea gândirii. Această ordine pleacă de la abstract până la regiunile tot mai bogate în conținut concret.

Legătura între formele superioare și cele inferioare nu prezintă o necesitate. Ele au un grad de independență unele față de altele, dar pot interveni una în dezvoltarea alteia.

Formula veche a chimistului Lavoisier „Nimic nu se pierde, nimic nu se creează” nu mai are o valoare absolută. Sunt două derogări de la această formulă: existența unei ierarhii de lumi ireductibile unele la altele fără a fi co-eterne și posibilitatea unei perfecționări sau a unei decadente. Este adevărat că în lumile inferioare legea ține un mare loc, ea substituindu-se aproape existenței; în lumile superioare, din contră, ființa face aproape ca legea să fie uitată.

„Nu este admirabil că ființele își dau ajutor reciproc, ființele inferioare neexistând numai pentru ele însele, dar pentru a produce condițiunile de existență și perfecționare ale ființelor

superioare? Acestea, la rândul lor, ridicând existențele inferioare la un nivel pe care nu l-ar fi putut ajunge prin ele însele: Nu este conform unei ordini ca fiecare ființă să aibă un scop de realizat și ca să fie o armonie între scopurile diferite ale diferitelor existențe?” se întreabă Émile Boutroux.

Da, zic, atâta timp cât existențele conștientizează scopul comun, în realizarea binelui acestei lumi, atâta timp cât ele nu antagonizează.